

Svenska dialekter: ett språk, många röster

Berättelse

Samma språk, men olika ljud

Om du reser från södra till norra Sverige kommer du att höra något spännande. Människor talar samma språk, svenska, men det låter ändå väldigt olika beroende på var de bor. Ett enkelt ord kan uttalas på flera olika sätt. Dessa olika sätt att tala kallas dialekter. En dialekt är inte ett eget språk, utan en variant av svenskan som hör hemma i en viss del av landet. För dig som är ny i Sverige kan detta kännas förvirrande i början, men det är en helt naturlig del av hur ett språk fungerar.

Vad är det som skiljer sig?

Dialekter skiljer sig oftast mest i uttalet. Det handlar framför allt om betoningen, alltså hur en mening "sjunger" och går upp och ner i tonen, och om vokalerna, hur ljud som a, e, i och u låter. Ibland finns det också skillnader i en del ord och i enstaka grammatiska detaljer, så att ett ord som är vanligt på ett ställe är okänt på ett annat. Men själva språket är detsamma, och därför förstår man oftast varandra ändå, även om det kan ta en liten stund att vänja örat.

De sex stora dialektområdena

Myndigheten Institutet för språk och folkminnen, som ofta kallas Isuf, forskar om dialekter och samlar in talspråk. Isuf delar traditionellt in de svenska dialekterna i sex stora områden: sydsvenska mål, götamål, sveamål, gotländska mål, norrländska mål och östsvenska mål. Hur många dialekter det egentligen finns går dock inte att säga exakt. Det beror på hur man räknar och var man drar gränserna. Därför är det säkrast att säga att det finns många dialekter, inte en bestämd siffra.

Gränserna är inte skarpa

En viktig sak att förstå är att gränserna mellan dialekterna inte är skarpa. Enligt Isuf är indelningen mest till för att det ska bli lättare att förstå, alltså pedagogisk. Varje språkdrag – ett uttal, ett ord eller en grammatisk detalj – har sin egen utbredning på kartan. Därför kan en och samma person tillhöra flera områden samtidigt. Den som talar malmöitiska talar till exempel både skånska och sydsvenska, beroende på vilka drag man tittar på. Skånska känns ofta igen på ett bakre, lite "skorrande" r, men det är vanligt, inte säkert: alla skåningar låter inte likadant, och uttalet förändras med tiden.

Svenska också i Finland

Ett av de svenska dialektområdena, de östsvenska målen, ligger faktiskt utanför Sverige. Det är den svenska som talas i Finland, och som historiskt också talades i Estland. Den brukar kallas finlandssvenska, men det är svenska, med egna dialekter i områden som Åland, Nyland, Österbotten och Åboland. Omkring 5 procent av Finlands befolkning, knappt 290 000 personer enligt finländsk statistik, har svenska som modersmål. Siffran är ungefärlig och kan ändras lite mellan olika år. Finlandssvenskarna är en nationell minoritet och bor främst längs kusten. Något intressant är att

många finlandssvenska dialekter enligt Isof har bevarat äldre språkdrag från fornsvenskan, alltså den svenska som talades för länge sedan. Sådana gamla drag finns i Sverige bara kvar i vissa områden, till exempel i delar av Norrland.

Alla dialekter är lika riktiga

För språkforskare är en sak säker: alla dialekter är lika riktiga. Rikssvenska, eller standardsvenska, är den mer neutrala svenska som man ofta hör i radio och tv. Men den är inte "finare" eller mer korrekt än andra dialekter, bara en variant bland många. Ibland säger människor att en viss dialekt är "vacker", "ful", "äldst" eller "svårast". Då är det viktigt att komma ihåg att sådana ord är åsikter och myter, inte fakta. För dig som lär dig svenska är dialekterna en spännande del av språket. Ju mer du lyssnar, desto lättare blir det att höra var en person kommer ifrån, och att uppskatta att samma språk kan ha så många olika röster.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
dialekt	en variant av ett språk som hör hemma i en viss del av landet
variant	en av flera former av samma sak
uttal	hur ett ord låter när man säger det
betoning	vilken del av ett ord eller en mening man säger starkare
vokal	ett ljud som a, e, i, o, u, y
skorrande	om ett r som görs långt bak i munnen
dialektområde	en del av landet där man talar på ett liknande sätt
utbredning	hur långt något sträcker sig, var det finns
pedagogisk	gjord för att det ska bli lättare att förstå och lära sig
nationell minoritet	en mindre folkgrupp med eget språk och egen historia i ett land
fornsvenska	den svenska som talades för länge sedan, på medeltiden
rikssvenska	den mer neutrala standardsvenska man ofta hör i radio och tv
åsikt	vad någon tycker; inte ett bevisat faktum

Läsförståelsefrågor

1. Vad är en dialekt enligt texten?
 1. Ett helt eget språk som inte hör ihop med svenskan.
 2. En variant av svenskan som hör hemma i en viss del av landet.
 3. Ett gammalt språk som ingen längre talar.
2. Vad skiljer sig oftast mest mellan dialekter?
 1. Hur orden stavas på papper.
 2. Uttalet, särskilt betoningen och vokalerna.
 3. Vilket alfabet man använder.
3. Varför säger texten att man inte kan ge en exakt siffra på hur många dialekter det finns?
 1. För att ingen har frågat forskarna.
 2. För att det beror på hur man räknar och var man drar gränserna.
 3. För att det bara finns en enda dialekt.
4. Vad betyder det att indelningen i sex områden är "pedagogisk"?
 1. Att den är gjord för att det ska bli lättare att förstå.
 2. Att den är hemlig och bara forskare får se den.
 3. Att den är fel och inte används längre.
5. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Isof delar in de svenska dialekterna i sex stora områden.
 2. Gränserna mellan dialekterna är skarpa och tydliga.
 3. Svenska är modersmål för omkring 5 procent av Finlands befolkning.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. De östsvenska målen är den svenska som talas i Finland.
 2. Rikssvenska är finare och mer korrekt än andra dialekter.
 3. Finlandssvenska är den största dialekten i hela Norden.
7. Förklara med egna ord vad som menas med en "betoning" eller att en mening "sjunger".
8. Texten säger att samma person kan tillhöra flera dialektområden samtidigt och tar Malmö som exempel. Förklara med egna ord vad det betyder.
9. Varför skriver texten "det är vanligt" om det skorrande r-ljudet i Skåne, i stället för att säga att alla skåningar har det? Vad vill texten visa med det?
10. Texten skriver att ord som "vacker", "ful", "äldst" och "svårast" är åsikter och myter, inte fakta. Vad tror du att texten menar med det?

11. Många finlandssvenska dialekter har bevarat gamla språkdrag som i Sverige bara finns kvar i till exempel Norrland. Vad kan det säga om hur ett språk hänger ihop över gränser och tid, tror du?
12. Förklara skillnaden mellan att säga att en dialekt är “annorlunda” och att säga att den är “sämre”, så som texten beskriver det.

Diskussionsfrågor

- Finns det dialekter i ditt hemland som låter mycket olika? Vad heter de och hur skiljer de sig?
- Texten säger att alla dialekter är lika riktiga. Tänker man likadant där du kommer ifrån, eller ses någon dialekt som “finare”?
- Texten berättar att svenska talas också i Finland, av en nationell minoritet. Finns det språk som talas över en gräns på liknande sätt där du kommer ifrån?
- Ibland kan en dialekt påverka vad andra tror om en person. Tycker du att det är rättvist? Varför eller varför inte?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text om språket i ditt hemland. Finns det olika dialekter? Hur låter de olika, och tänker människor på något särskilt sätt om dem? Berätta också om en dialekt eller ett sätt att tala som du känner igen direkt.